

NATURA 2000-GEBIED: DE WIEDEN
VERSLAG VELDBEZOEK DD. 25 JUNI 2019

Aanwezig namens Provincie:

_____ J, _____ J en _____ J

_____ J, _____ J, _____ J, _____ J,

Aanwezig namens Terreinbeheerder:

sche, _____ J (NM)

_____ J, _____ J, _____ J

Overige aanwezigen:

(waterschap DOD), _____ J (bosgroep NON / verslaglegging).

_____ J (LTO-noord), _____ J

Datum bezoek:

25 juni 2019, 9.00-16.00 uur

Doelen

Op 25 juni 2019 hebben wij een bezoek gebracht aan het Natura 2000-gebied De Wieden. Dit in het kader van het jaarlijkse veldbezoek zoals beschreven in hoofdstuk 6 van het Programma Aanpak Stikstof en het document 'Methodiek Veldbezoek PAS'. Doel van het bezoek was na te gaan of de in de gebiedsanalyse voor het gebied voorziene ontwikkeling van de diverse stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden op koers liggen en hierover in overleg te treden met de betrokken TBO's. Dit betreft een veldimpressie die kan dienen als aanvulling op - en niet ter vervanging van - de reguliere monitorings-systeematiek. Het PAS is na de uitspraak van de Raad van State van 29 mei 2019 buiten werking voor vergunningverlening. De uitvoering van de in de gebiedsanalyses opgenomen maatregelen gaat echter onverminderd door, nu deze maatregelen nodig zijn voor de instandhouding van de habitattypen in de Natura 2000 gebieden.

De Wieden zijn eerder verveend dan de Weerribben. Oorspronkelijk bestond het gebied na de verving hoofdzakelijk uit hooiland. Later is dit beheer in grote delen vervangen door rietteelt. Vanwege afnemend economisch belang van de rietteelt is de hoeveelheid bos enorm toegenomen in het gebied. Rond WO II zijn er veel nieuwe petgaten gegraven. Deze zijn nu op diverse locaties grotendeels verdwenen (verlanding). De hoeveelheid trilveen is daardoor eerst toegenomen. Tot enige jaren geleden is het oppervlak weer sterk afgenomen als gevolg van verbossing en omzetting naar rietland. In 1984 is gestart met het graven van nieuwe petgaten, schrapen van de toplaag en bosvorming om daarmee de verlanding op gang te brengen. Als gevolg daarvan is het oppervlak met trilveen min of meer constant gebleven, maar het oppervlak met veenmosrietland is wel afgenomen. Een belangrijke opgave voor komende jaren is het op gang brengen van de verlandingsreeks om zo het habitatype trilveen in de Wieden te behouden of te vergroten.

Omdat diverse bosdelen aangewezen zijn als habitatype belemmert dit de mogelijkheden voor omvorming naar andere natuurtypen. In de visie van Natuurmonumenten zijn een paar kerngebieden aangewezen voor bosontwikkeling. Daarbuiten zou er dan de vrijheid moeten zijn om bos weg te halen t.b.v. andere natuurtypen. Juridisch gezien is het op dit moment echter niet toegestaan.

Een tweede opgave voor het gebied vormen de moerasvogels. Daarvoor is het noodzakelijk om de oppervlakte met overjarig riet te vergroten. Dit kan op locaties waar riet-snijders stoppen of locaties met nieuwe natuur.

Een belangrijke verandering in het beheer van de Wieden is een proef met aanpassing van het inlaatbeheer sinds 2019. In de periode van april t/m juli wordt water ingelaten als het peil onder het niveau van -0,76 m NAP zakt; voorheen was dit bij -0,83 m NAP. Dit handhaven van het peil aan de bovengrens van het peilregime is een gedeeld belang van natuur, rietsnijders en visserij. Gevolg van deze wijziging is dat eerder en meer water ingelaten wordt. Dit is mogelijk vanwege een verbetering van de waterkwaliteit van

het inlaatwater. De waterkwaliteit is echter nog niet optimaal. De bandbreedte voor het te handhaven peil is niet aangepast (-0,73 m tot -0,83 m NAP).

In 2018 is meer water ingelaten dan normaal gesproken, als gevolg van de langdurige droogte in voorjaar en zomer 2018. Aandachtspunt voor het veldbezoek is ook of nu zichtbaar is dat het peil nu hoger staat dan eerdere jaren. (N.B. Door Witteveen & Bos wordt momenteel een onderzoek uitgevoerd hoe ver het ingelaten water doordringt in de haarvaten van het gebied).

In de huidige situatie liggen er nog diverse graslanden in het gebied. Van oudsher is er sprake van lichte bemesting van de graslanden in de omgeving van de boerderijen. Deze graslanden behoorden tot de dotterbloemhooilanden. Op grotere afstand lagen de blauwgraslanden, die niet bemest werden. Hiervan zijn nog slechts kleine restanten aanwezig. In de huidige situatie wordt het hooi afgevoerd naar biologische boeren in de omgeving van de Wieden. Hier is voldoende vraag naar.

Wij hebben op de volgende locaties gekeken of er bijzonderheden of afwijkingen in het veld te zien waren (veldimpressie) ten opzichte van de verwachtingen uit de gebiedsanalyse:

1. Locatie 1: Veldweg, percelen met trilveen, blauwgrasland en vochtige heide;
2. Locatie 2: Veldweg, petgaten gegraven in 1995;
3. Locatie 3: Veldweg, voormalige agrarische percelen;
4. Locatie 4: Middenweg, petgat;
5. Locatie 5: De Bramen, weidevogelgebied en rietperceel met trilveen;
6. Locatie 6: Sportpark Zwartsluis, petgaten uit 1984;
7. Locatie 7: AreMBERGERweg; verlande petgaten uit jaren '30;
8. Locatie 8: Woldweg, voormalig bosperceel.

Het gebied is in beheer bij Vereniging Natuurmonumenten.

Gegevens:

- Beheerplan De Wieden
- PAS Gebiedsanalyse
- Methodiek Veldbezoek PAS

Bijlage(n):

- Foto's (bijlage 1)
- Kaart met de locaties die zijn bezocht, inclusief Habitattypenkaart (bijlage 2)

Bevindingen per locatie

Locatie 1a: trilveen (H7140A)

In de Wieden liggen de trilvenen verspreid in het gebied. In de kern is de wegzijging van grondwater minder dan aan de randen. Op de bezochte locatie is trilveen (H7140A) aanwezig, met als kenmerkende soorten Rood schorpioenmos, Paddenrus en Draadzegge. Daarnaast zijn Grote ratelaar, Rietorchis, Moeraskartelblad, Gewone dotterbloem en Ronde zonnedaauw aanwezig. De kragge waar we op lopen is voornamelijk gevormd door Draadzegge en Ronde zegge.

Het perceel is nu natter dan voorheen. Desondanks is het nog steeds wat te droog. Trilveen moet plas-dras staan. Voldoende natte omstandigheden in combinatie met aanvoer van basen zijn een noodzakelijke randvoorwaarde voor de vorming en behoud van trilveen. Trilveen is daarbij een tijdelijke fase in de verlandingsreeks. Met het dikker worden van de kragge onder invloed van natuurlijke successie gaat het trilveen over in veenmosrietland.

Op deze locatie wordt het trilveen in stand gehouden door bevoeiing met oppervlaktewater vanuit de greppels. Een belangrijke vereiste is dat de waterkwaliteit goed is. Op dit moment zijn de gehalten van vooral stikstof en in mindere mate ook fosfaat nog te hoog. In het kader van de PAS-maatregelen is het voornemen om op deze locatie te gaan begrepen om de invloed van het basenrijke water te vergroten. Dit is gepland voor de tweede

beheerplanperiode. Omdat het een belangrijk (het is niet *prioritair* in de Natura 2000 context) habitatype betreft zou deze maatregel naar voren gehaald moeten worden. In het verleden zijn locaties afgeschrapt om trilveen te ontwikkelen. Dit heeft tot mooie resultaten geleid. Echter, het afschrapen van de kragge om zo trilveen te ontwikkelen leidt in de Wieden niet overal tot het gewenste resultaat. Door het afschrapen van de kragge wordt deze dunner, waardoor deze kan gaan opdrijven. Gevolg daarvan is dat zich bovenin de kragge zuur regenwater kan ophopen. De kenmerkende soorten van trilveen kunnen zich dan niet vestigen, terwijl veenmossen zich daarbij wel kunnen ontwikkelen. Deze verzuuren hun omgeving nog verder.

Locatie 1b: blauwgrasland (H6410) en vochtige heide (H4010b)

Verderop in het perceel komt blauwgrasland voor, waarbij de kenmerkende soorten als Welriekende nachtorchis, Blauwe knoop, Spaanse ruiter en Tandjesgras aanwezig zijn. In de centrale delen van het perceel komt vochtige heide (H4010b) voor. Hier groeien Dopheide, Gagel en Ronde zonnedauw. Deze delen worden 1x per jaar gemaaid, na augustus. Veenheide is daarbij het eindstadium van de successie, waarbij de invloed van basen van trilveen en veenmosrietland naar veenheide steeds kleiner wordt.

Op de ribben zullen kleinschalige plagstroken worden gemaakt (van circa 10x15). Doel is om hier blauwgrasland terug te krijgen. Van dit habitatype is nog slechts zo'n 8 ha aanwezig in De Wieden. Belangrijke vraag daarbij is hoe diep geplagd moet worden om gunstige omstandigheden voor blauwgrasland te krijgen. De bedoeling is om de verzuurde toplaag er net af te halen, maar niet dieper te gaan.

Locatie 2: Petgat

Dit betreft een petgat gegraven rond 1995 t.b.v. natuurontwikkeling. Dit petgat wordt gekenmerkt door een goede waterkwaliteit. Voeding van dit petgat verloopt via een lange aanvoerroute, waardoor het fosfaatgehalte voldoende verlaagd wordt, terwijl er nog wel voldoende basen (calcium) aangevoerd wordt. In dit petgat komt Ruw kransblad voor (enige bekende groeiplaats in de Wieden). Deze soort komt alleen voor in wateren met een minerale ondergrond.

Op basis van deze waarnemingen is de verwachting dat ter plaatse de omstandigheden gunstig zijn om op de lange termijn trilveen te kunnen ontwikkelen (inschatting zo rond de 80 jaar na aanleg petgat, als onderdeel van de verlandingsreeks). Momenteel bevindt de verlanding zich in de fase waarbij Draadzegge vanaf de oeverzone langzaam het petgat in groeit. Tijdens het veldbezoek wordt de Sierlijke witsnuitlibel waargenomen; dit is een habitatrichtlijnsoort).

Locatie 3: voormalige agrarisch percelen

Dit betreft enkele voormalig agrarisch percelen (totale omvang circa 40 ha) die sinds 2000 in beheer zijn bij Natuurmonumenten. Doel is de ontwikkeling van minimaal 20 ha blauwgrasland. Daartoe zijn de percelen jaren lang verschaald door middel van maaien en afvoeren. Enkele jaren geleden is gestart met uitmijnen, waarbij bemest wordt met kali. Doel hiervan is om de bodem sneller uit te putten dan bij regulier verschalingsbeheer. Gestreefd wordt om op een oppervlakte van 20 ha 5x per jaar te maaien, maar dit is niet altijd haalbaar. Andere delen worden minder intensief gemaaid om voldoende nectaraanbod voor insecten te hebben.

Uit onderzoek is gebleken dat in delen van deze percelen de fosfaatgehalten al in de range van blauwgrasland liggen. Het voornemen is om in de tweede beheerplanperiode een stuw te plaatsen om van dit blok percelen een aparte hydrologische eenheid te maken. Daarmee kan ook aan de hydrologische randvoorwaarden voor blauwgrasland worden voldaan. Kenmerkende soorten zullen daarbij actief worden geïntroduceerd door uitstrooien van maaisel van blauwgrasland. De bestaande zode wordt voor uitstrooien open gemaakt met behulp van een cultivator om een geschikt zaaibed te maken.

Locatie 4: petgat Kiersche Wijde

Het gebied rond de Kiersche Wijde is ingericht geweest als aparte hydrologische eenheid, met als doel een proef te kunnen doen met een natuurlijk peilbeheer (d.w.z. hoog in de

winter en uitzakkend in de zomer). Tijdens het experiment was echter sprake van een periode met hevige regenval, waardoor er in de zomer inundatie optrad. Dit bleek onverwachts gunstig te zijn voor oplading van het bodemsysteem met basen. Dit kan verklaard worden doordat in de zomer water beter in de bodem door kan dringen dan in de winter. In de oeverzone van een sloot groeit Kleinste egelskop, een indicator voor een bijzondere waterkwaliteit.

Locatie 5a: weidevogelreservaat (bij De Bramen)

Dit betreft een weidevogelreservaat van een zeer hoge kwaliteit. Alle kenmerkende weidevogels broeden hier nog, inclusief Watersnip en soms Kemphaan. In dit open gebied is nog een bosje aanwezig, dat door predatoren als Zwarte kraai gebruikt wordt als uitvalsbasis. Een deel van dit bosje is aangemerkt als hoogveenbos (H91D0). Uit controle is gebleken dat dit klopt. Het weghalen van het bosgedeelte buiten dit habitatype zal er toe leiden dat dit hoogveenbos verdroogt.

Vanuit de weidevogeldoelstelling is het gewenst om dit bosje te kappen, maar vanwege de beschermde status van het habitatype is dit niet toegestaan. Dit is een lastige situatie omdat twee natuurdoelen met elkaar conflicteren. Hiervoor is nog geen oplossing voorhanden.

Locatie 5b: bevoeid rietland (bij De Bramen)

Dit betreft een rietperceel dat classificeert als trilveen (H7140A). Dit rietperceel is in het verleden geplagd en wordt actief bevoeid via een molentje, waardoor zich een bijzonder vegetatie heeft ontwikkeld met daarin een aantal kenmerkende soorten van trilveen. Ondanks een dichte rietvegetatie komt in de ondergroei Plat blaasjeskruid massaal voor, evenals Draadzegge. Daarnaast zou Parnassia hier voor komen, maar deze soort is tijdens het veldbezoek niet waargenomen.

Het perceel wordt jaarlijks in de winter gemaaid; tijdens het veldbezoek was er sprake van een dichte en hoge rietvegetatie. Een beheer van zomermaaien past beter bij trilveen. Daarbij wordt riet gemaaid voordat het zijn blad heeft laten vallen, waardoor de input van organische materiaal naar de bodem minder is en meer licht op de bodem komt. Volgens de voorwaarden uit het pachtcontract is hier wintermaaien van toepassing. Deze voorwaarden kunnen niet zomaar overal aangepast worden, ook omdat er sprake is van langdurige relaties tussen Natuurmonumenten en de rietpachters.

Locatie 6: Open petgaten met H3150

Op deze locatie liggen enkele petgaten die in 1984 gegraven zijn. Daarbij zijn de petgaten tot op het zand uitgegraven (diepte van circa 5 meter). In deze petgaten komt nu Krabbenscheer in velden voor. Dit vormt een eerste verlandingsstadium in het open water. Langs de oeverzone is sprake van verlanding in de vorm van Lisdodde en Moerasvaren. Het voorkomen van Krabbenscheer duidt erop dat het water relatief voedselrijk is. De ribben tussen de petgaten lopen vol met opslag. De ribben zijn daardoor lastig te beheeren. Frequent verwijderen van de opslag is noodzakelijk om bosvorming te voorkomen. Bosvorming is ongewenst omdat de beschaduwingseffecten daarvan van invloed zijn op de verlandingstypes die zich ontwikkelen.

In het kader van het LIFE-project "Nieuw leven in het veen" is aangrenzend een stuk elzenbos weggehaald, met als doel ontwikkeling van veenmosrietland (H7140B). Omdat elzen stikstof binden via hun wortelknollen is ontwikkeling van trilveen (H7140A) op grote schaal niet kansrijk; hooguit dat het lokaal binnen het veenmosrietland op kleine schaal tot ontwikkeling komt. Na de bomenkap zijn alle stobben één voor één weggefreed, om schade aan de veenondergrond zoveel mogelijk te beperken. Enkele sloten zijn aangelegd om de bereikbaarheid van het perceel te verbeteren t.b.v. het beheer. Het beheer bestaat uit maaien om de ontwikkeling van een stevige kragge te bevorderen. Daarbij wordt het maaisel via de aangelegde sloten afgevoerd. Dit overgangsbeheer is zeer intensief (circa 25% extra ten opzichte van SNL-normkosten). Daarnaast is een goed waterbeheer noodzakelijk. Komende jaren zullen een aantal greppels worden gegraven. In combinatie met een hoog zomerpeil wordt het perceel dan bevoeid.

Dergelijke maatregelen waarbij bos omgezet wordt naar andere natuurtypen zijn naast de habitattypen ook positief voor (Natura2000) moerasvogels en ook voor vlinders als de zeldzame Zilveren maan en Grote vuurvlieder profiteren hiervan.

Locatie 7: Verland petgatencomplex

Deze petgaten dateren uit de '30-er jaren van de vorige eeuw. Voorheen waren deze petgaten aan de voorzijde begroeid met Krabbenscheer, en verder naar achteren met Watervioletter en enkele andere soorten van de kransvederkruid-associatie. Dit vormt een duidelijke aanwijzing dat het water in de loop van het petgat steeds schoner (nutriëntenarmer) werd. Onder invloed van deze goede waterkwaliteit achter in het petgat trad daar ontwikkeling op naar trilveen (H7140A).

Momenteel komen vooraan in het petgat Groenknolorchis en Klein blaasjeskruid voor. Dit is een indicatie dat hier op kleine schaal ontwikkeling van trilveen optreedt. Bijzonder daarbij is dat deze ontwikkeling van trilveen op gang komt vanuit verlanding van de oeverzone van het petgat.

Locatie 8: Ontbost perceel

Op deze locatie is in 2002 het bos verwijderd, met als doel ontwikkeling van trilveen (H7140A). Vervolgens zijn greppels aangelegd om via het boezemwater basen verder het perceel in te brengen. Tevens zorgen deze greppels voor afvoer van zuur regenwater. Als gevolg van deze ingrepen worden de veenmossen op de locaties waar boezemwater stagneert teruggedrongen. In de plasjes met boezemwater groeit Klein blaasjeskruid; op kleine schaal is Draadzegge aanwezig, maar Ronde zegge ontbreekt nog. Daarnaast zijn Groenknolorchis, Geelgroene zegge, Moerasviooltje, Sterzegge, Ronde zonnedaauw en Moeraskartelblad aangetroffen.

Conclusie

De ontwikkeling van de stikstofgevoelige habitattypen en leefgebieden in het Natura 2000-gebied is divers. Omdat maar een klein deel van het oppervlak van de habitattypen bezocht is, kan er niet worden vastgesteld of er afwijkingen zijn ten opzichte van de verwachting in de gebiedsanalyse. Op hoofdlijnen zijn de volgende constatering gedaan:

- De eerste indruk is dat de aanpassingen m.b.t. het inlaten van boezemwater er voor zorgt dat het gebied tot hoger in het maaiveld nat blijft. Een hoger peil in de zomer is noodzakelijk om verdroging van de kwetsbare trilvenen tegen te gaan.
- Begreppeling van percelen zorgt voor een betere indringing van basenrijk water in de kraggen. Dit draagt lokaal bij aan het behoud van trilveen (H7140A). De kwaliteit van de trilvenen die zich ontwikkelen onder invloed van begreppeling is echter niet overal optimaal.
- Ontbossen leidt tot veenmosrietland, het oppervlak trilveen dat hierdoor kan ontstaan lijkt vooralsnog zeer gering.
- Voor ontwikkeling van trilveen van een hoogwaardige kwaliteit is het noodzakelijk om nieuwe verlandingsreeksen op gang te brengen. Daarvoor is het noodzakelijk om nieuwe petgaten te graven. De omvang van deze maatregel is en blijft een onderwerp van gesprek tussen provincie en terreinbeheerder. Beide partijen streven er naar om met een juiste mix van maatregelen alle verlandingsstadia in tijd en ruimte te behouden.

Dit verslag is vastgesteld door:

....., ... 2019, namens provincie Overijssel

Dhr., ... oktober 2018, namens Vereniging Natuurmonumenten

.....
Handtekening

(datum)

.....
Handtekening

(datum)

Bijsluiter bij verslag:

- *Met name de formulering goed uiteen rafelen uit wat je hebt waargenomen, en wat je duiding daarbij is. Dit moet goed omschreven worden. Je kunt geen uitspraken doen over trends, je kunt alleen weergeven wat je hebt waargenomen. Er zijn geen harde conclusies te trekken, die komen uit de overige monitoring.*
- *Aangeven waar je geweest bent.*
- *Aangeven dat het een aanvulling is op de overige monitoringsystematiek*
- *Aangeven dat alleen naar visueel waarneembare aspecten is gekeken, bij voorkeur benoemen.*
- *Ondertekening door leidinggevenden van aanwezige partijen.*

Toelichting grondslagen

In dit document kunt u secties vinden die onleesbaar zijn gemaakt. Deze informatie is achterwege gelaten op basis van de Wet open overheid (Woo). De letter die hierbij is vermeld correspondeert met de bijbehorende grondslag in onderstaand overzicht.

J Art. 5.1 lid 2 sub e

Het belang van de openbaarmaking van deze informatie weegt niet op tegen het belang van de eerbiediging van de persoonlijke levenssfeer van betrokkenen